

թիւններ ստացել, մինչդեռ, ընդհակառակը, Վահան Մամիկոնեանն է ստացել):

Այդպիսի անհոգ վերաբերմունք մի համբաւաւոր հեղինակի կողմից դէպի իր գրութեանը, կրկնում ենք, վերին աստիճանի ցաւալի է մանաւանդ այն պատճառով, որ գրքոյկի նիւթը էական կարևորութիւն ունեցող հարց է:

«Ի՞նչ անենք, որ փոքր ազգերը չը հալուեն ժամանակիս լայնափոր և լայնաբերան քուրայի մէջ»:

Շատ քչերն են մեզանում մտածում այդ հարցի մասին: Շատ քչերը՝ նոյնիսկ նրանցից, որոնք ի պաշտօնէ կոչուած են հանրային շահերը պաշտպանելու և հասարակութիւնը ղեկավարելու:

Մեր իմացական և վարիչ տարրերը մեծ մասամբ՝ կամ բարոյապէս դուստացած ու մտաւորապէս կապկաջած կոսմոպօլիտներ են, կամ «ծառերի յետևից անտառը չը տեսնող» լիբէրալներ, և կամ չօվինիստ պահպանողականներ՝ խօսքով ազգասէր, գործով՝ ազգակեր:

Այդպիսի հանգամանքներում չի կարելի չ'ողջունել «Մի քանի խօսքի» նման մի գրքոյկ, ինչքան էլ նա անբաւարար լինի գրական տեսակէտից:

Տ. Յ.

1.—Ման. «ՕՏՆՐՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ». հրատ. Լ. Բ. 32 էր., դ. 15 Կ., Թիֆլիս, 1903 թ.:

Այն ժամանակ, երբ Ռուսոն փառաբանում էր բնական վիճակը և նդովում քաղաքակրթութիւնը, Վօլտէրը բացազանչում էր. «Ռուսոսի գրքերը կարդալիս՝ սիրտս ուզում է չորեքթաթ ման դալ»:

Դժուար էր աւելի փայլուն կերպով հեգնել այն, ինչ որ ծիծաղելի ծայրայեղութիւն էր Ռուսոսի հանճարեղ քարոզի մէջ:

Նոյն ծայրայեղութիւնը, նուազ տաղանդաւոր կերպով, մենք գտնում ենք ուռւա նարօղնիկների գրութեաններում, որոնք իրանց արձագանքներն ունեցան նաև մեր գրականութեան մէջ:

Պ. Լ.—Ման.—ի պատկերը, որ, ի դէպ ասել, գեղարուեստական տեսակէտից թոյլ գրութեան է, մի այդպիսի արձագանք է, և ուշացած արձագանք:

Ասում եմ՝ ուշացած, որովհետև Ռուսաստանում նարօղ-

ներկութիւնը վաղուց կորցրել է իր ազդեցութիւնը, տեղի տալով նոր ուղղութիւններին, որոնք, նոյնքան իդէալատէր լինելով, որքան նարոյնիկութիւնը, աւելի ճիշտ գաղափար ունեն սակայն պատմութեան ընթացքի և յառաջադիմութեան գործօններին մասին:

«Օտարութեան մէջ»-ի հեղինակը փառաբանում, երկինք է հասցնում գիւղացիներին, և խօսք չի դառնում քաղաքը և քաղաքացիներին պախարակելու համար:

Գիւղացիներին միակ պակասութիւնը՝ տգիտութիւնն է. ուրիշ ոչ մի պակասութիւն չ'ունեն նրանք: «Իսկ քաղաքնում: Այնտեղ տիրում է կեղծութիւնը իր բոլոր զգուելի տեսակներով: Այնտեղ մոռացել են ճշմարիտ Աստծուն: Այնտեղ տիրում է փողապաշտութիւնը: Այնտեղ տիրում է նոր արծարծուած հեթանոսութիւնը, կռապաշտութիւնը: Այնտեղ այլևս Աստուած չը կայ. մարդիկ վաղուց երես են դարձրել նրանից, և պաշտում են մի նոր, ուրիշ աստծոյ—փողին»:

Այդպէս ուրեմն թող նղովուի քաղաքը, որի արդիւնքն է քաղաքակրթութիւնը, ինչպէս այդ երևում է թէ հայերէն, թէ եւրոպական (ցիվիլիզացիա) բառի ստուգաբանութիւնից: Թող նղովուի քաղաքը, որ լոյս է սփռում երջանիկ գիւղերում տիրող «խաւարի թագաւորութեան» մէջ, և կեցցէ գիւղը, որ այնքան յաճախ ներկայանում է իբր ստրկութեան բուն, ուր հարեւաւոր վզեր կռանում են մի փայտի առաջ, կեցցէ նահապետական կեանքը իր գայլ քրդերով և ոչխար «Ֆլայով», կեցցէ թմբուլը իր խաչադողներով, կեցցեն բոլոր գիւղացիք, ի բաց չ'առած և նրանց, որոնք շահասէր կրօնափոխութեան կարապետներ են հանդիսանում մեզնում:

Թող չը կարծուի, թէ ես հիացած եմ քաղաքներից և քաղաքացիներից: Ես միայն կարծում եմ, որ այն, ինչին այժմ ձգտում են մարդկութեան լաւագոյն ոյժերը, աւելի մեծ չափով կայ քաղաքներում, քան գիւղում, և իրականաւոր է գլխաւորապէս քաղաքացիների միջոցով, ինչպէս քաղաքացիների միջոցով է կատարուել այն բոլորը, որով այժմեան մարդկութիւնը տարբերւում է նախապատմական մարդկային նախնիներից:

Տ. Յ.